

ÖNSÖZ

Her seferinde de söylediğimiz gibi bu çalışma, bize en çok zevk veren çalışmalardan biri oldu. Tekrar tekrar hiçliğimizi idrak etmeyi bize hatırlattı. Bu bakımdan, Lût Peygamberi İbn Arabî Hazretleri'nin yorumuyla anlamak ve idrak etmeye çalışmak büyük bir lütuftur diye düşünüyoruz. Kitabın içinden bir bölüm alırsak belki bununla Hz. Lût'u anlatmak en doğru olur.

“Hz. Lût'un bütün maddî kuvvetleri, beşerî tecellîleri negatif kuvveti, ruhu ise pozitif kuvveti yani ârifliği temsil etmektedir. Negatiflik şiddetlenince, vücud içinde ya bu şiddetli güçler hâkim olur yahut ezeli nasipli ise ruhu vücuda hâkim olur. O zaman da insan adı verdiğimiz bu kul, dışarıda da insanlara tesir eden ve kendisine verilen tasarrufun kendine ait olmadığını bilen ârif olarak karşımıza çıkar. Eğer kul Lût gibi hakikî insansa, daha üst bir derecede Allah'ın himmeti olan başkalarına tesir özelliğinin kendine ait olmadığını idrak ettiğinden, kendisini görmez ve bu tasarrufu kullanmaz, sahibine bırakır. İşte bu hâl, peygamber ve insân-ı kâmillerde tecellî eden “... *Atan el benim elimdir...*” âyetinin zuhurudur.”

Cemâlnur Sargut

“LÛTİYYE” KELİME’SİNDEKİ “MELKİYYE” HİKMETİNİN AÇIKLANMASI¹

1- “Melk, şiddet; melik şiddet sahibi demektir. Hamur iyi yoğrulduğu zaman ‘meliktü el-ucnelhamuru iyi yoğurdum’ denir. Âyet-i kerîmede Lût’un ‘Eğer benim size karşı kuvvetim olsaydı veya şiddetli bir güce iltica etseydim’ (Hûd, 80) dediğini haber vermiştir. Hz. Peygamber de ‘Allah kardeşim Lût’a merhamet etsin, O ‘rûkn-i şedide’ iltica etti’ buyurmuştur.”

Lût kelimesinin ‘Melkiyye’ hikmeti ile ilişkisi her zaman olduğu gibi bir âyet-i kerîmeye dayanmaktadır. Bu âyet, Cenâb-ı Lût’tan naklen: “Eğer benim size karşı kuvvetim olsaydı veya şiddetli bir güce iltica etseydim.” (Hûd, 80) âyetidir. Buradan anlaşılıyor ki melk ve melik kelimeleri şiddet ve şiddetli demektir.

Aynı zamanda el-Melîk, “Mülkün gerçek sahibi ve kâinatın mutlak hükümdarı” anlamında esmâ-i hüsnâdandır.² “el-Melîk isminin mazharı olan kul, Allah’ın yaratıklarının en güçlüsüdür. Bu bağlamda bir hadiste belirtildiği gibi, ‘Sağ

1 Ebu’l-Alâ Afîfi, *Fusûsu’l-Hikem Okumaları İçin Anahtar*, s. 263-272.

2 <http://lugatim.com/s/MELİK-MELİK>

elinin verdiğini sol eli duymayacak şekilde sadaka verdiğiinde, mümin, yaratıkların en güçlüsüdür."³

Buradan anlaşılan Hz. Lût gibi bir peygamberin insan olmaklığı dolayısıyla hiçbir gücü olmadığını bilmesi ve gücün sahibine dayanması anlamına gelmektedir. Bu da kulu ârif yapar. Zîra insanın zâtında varlık yoktur, varlık Allah'a aittir. İnsan ise arızî olarak güçlüdür. Allah zâtında zaten güçlüdür. Bu durumda insanın gösterdiği şiddet Allah'ın himmetinden başka bir şey değildir. Lût'un ârifliğinden dolayı onda zuhura gelen hakikat, bu himmeti ne zaman ve nerede isteyeceğini ve nerede kullanacağını biliyor olmasıdır. Himmetin lütfedilmesi için karşısında o himmeti gerektiren negatif bir taraf olmalıdır. Çünkü Hz. Konevî'nin de dediği gibi:

"Hiçbir ilâhî cezâ sebepsiz meydana gelmez. Cezâ (karşılık) kulların fiillerinin neticelerini ortaya çıkarmaktan ibarettir, çünkü O, mutlak anlamda yaratıcıdır. Yaratıklardan sadır olan fiiller ise, onların neticelerinin maddesidir. Neticele maddeye göre ortaya çıkar."⁴

Bütün söylediklerimizi önce Lût'un içinde olan tasarruf olarak düşünürsek, Lût'un bütün maddî kuvvetleri, beşerî tecellileri bu negatif kuvveti, ruhu ise pozitif kuvveti yani ârifliği temsil etmektedir. Negatiflik şiddetlenince, vücut içinde ya bu şiddetli güçler hâkim olur yahut ezeli nasipli ise ruhu vücuda hâkim olur. O zaman da insan adı verdiğimiz bu kul, dışarıda da insanlara tesir eden ve kendisine verilen tasarrufun kendine ait olmadığını bilen ârif olarak karşımıza çıkar. Eğer kul hakiki insansa, daha üst bir derecede Allah'ın himmeti olan başkalarına tesir özelliğinin kendine ait olmadığını idrak ettiğinden, kendisini görmez ve bu tasarrufun

3 Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 367.

4 Sadreddin Konevî, *Fusûsü'l-Hikem'in Sırları*, s. 92.

rufu kullanmaz, sahibine bırakır. İşte bu hâl, peygamber ve insân-ı kâmillerde tecellî eden “... *Atan el benim elimdir...*” âyetinin zuhurudur.

“*Eğer benim size karşı kuvvetim olsaydı veya şiddetli bir güce iltica etseydim.*” (Hûd, 80) âyetinde iki ayrı mânâ olduğu düşünülürse, âyetin ilk bölümündeki “*şiddetli rükûn*” ile kastettiği şey Allah’ın lütfuyla onu koruyan bir grup ya da bir kişidir. Âyetin ikinci bölümünde, “*size karşı benim kuvvetim olsaydı*” sözüyle anlatmaya çalıştığı şey ise Allah’ın himmetinin onda tecellî etmesidir.

Buradaki mânâ ise Lût’un fenâfillah makamında olduğu ve bu makamda mücadele edecek gücünün olmadığı, zaten mücadeleye lüzum da görmediğidir. Lût burada salt kul olduğunu açıklamıştır. Lût hakikat lisanı ile şöyle demektedir: Ben henüz fenâfillah makamındayım, ama Allah bana himmet ederse ben bekâya geçer, yok olmuş olan varlığında Allah’ın isimlerinin tecellîsiyle ve Allah isminin mânevî olarak zuhuruyla tasarruf ederek hizmete yönelebilirdim ve bu esnada Allah’ın lütfu ile Allah beni şiddetli rükûn olan bir kabileye sığınmamı sağlayarak himmet ederdi ve Hakk’ın fiili de kuvvetli ve şiddetli olarak benden zâhir olurdu.

Fenâ mertebesinde kul, kendi vücudu olmadığı gibi, başkasından zuhur eden her şeyin de Hakk’ın lütfu olduğunu düşündüğü için mücadeleyi bırakır. Ancak kendisine vazife verildiğinde vazife verene sığınır. O zaman Allah’ın lütfu onda galip gelir ve tekrar mücadeleye başlar. Bu hâldeki tecellîye “kâmil insan” denir. Kâmil, yüce bir tasarrufu kullanma yetkisine sahipken bu yetkiden dolayı çok utanarak Allah’a sığınır. Sadece bunun en son tecellîsi en kuvvetli tecellîdir ve en kuvvetli himmettir. O da Hz.

Muhammed'de ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber ekmeldir.

Hz. Lût “mukavemet” yani “himmetle tasarruf” ile “kabile”yi yani kendi kavminden bir cemaat içinde himaye eden bir grubu veya kişiyi kasteder. Ve Lût'tan sonraki peygamberler Hz. Lût'un bu duasına göre bir grup ya da kişi tarafından korunmuşlardır. Neticede Ebu Tâlib de Peygamberimiz için koruyucu olmuştur.

İbn Arabî Hazretleri buyuruyor ki:

“Lût Aleyhisselâm'ın ‘Benim size karşı kuvvetim yetseydi...’ demesi ‘Allah sizi önce zayıf olarak yarattı ve o zaaftan sonra kuvvet ihdas eyledi’ mealindeki âyetini işitmiş olmasından ileri gelir. Şu halde kuvvet yaratılmak suretiyle ona verildi. O da geçici kuvvettir. Kuvvetten sonra zaifliği ve ihtiyarlığı meydana getirdi. Şu halde ihdas, yani yaratma işi ihtiyarlığa bağlı oldu. Zaaf yani kuvvetsizlik bahsine gelince; o, yaratılışının aslına dönmesidir. Bu da Hakk'ın ‘Sizi zaaftan yarattı’ sözünün delilidir. Şu halde insanı kendisinden yarattığı şeye iade etti. Nasıl ki Allah: ‘insan, ilimden sonra bir şey bilmemesi için erze-i ömr'e iade olunur’ buyurdu. Böyle olunca Hak, onun ilk zaif haline döndürüldüğünü beyan etmiş oldu. Şu halde zaaf hususunda ihtiyarın durumu çocuğun durumu gibidir.”⁵

Burada birinci zayıflıktan kasıt, idraksizliğin zayıflığı, ikinci zayıflık ise aczinin zayıflığıdır. Birinci, Allah'ın ilmini bilmememizin neticesi, ikincisi ise ârif olduktan sonraki hiçliğini idrak etmesi derecesidir.

Avni Konuk Hazretleri bu geçici kuvvetin insanda ortaya çıkışını kesafetle yorumlarken; buzun vücudunun suyun

5 İbn Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, s. 166.

kesafetle birleşmesinden yani donmasından meydana gelişini örnek verir. “İşte bunun gibi insandaki Allah’ın gücü de kesafetle kayıtlıktan (birlikten çokluğa geçmesinden) sonra ortaya çıkar ve yeryüzündeki bütün kuvvetler böyledir.” der ve kuvvet ve madde isimlerine varlık veren ve her şeyin bunlardan oluştuğunu söyleyen fen âlimlerinin hakikatle alâkaları olmadığını belirtir. Çünkü eşyada tecellî eden güç ve kuvvet Allah’a aittir.

Hz. Muhammed’e 40 yaşından sonra Peygamberliğin gelişi, onun ikinci zayıflığı yani beşeriyetinin zayıflaması ve hiçliği ve aczini bilmede en üst noktaya gelişi ile alâkalıdır. Bunun neticesi olarak da tamamen Kur’ân’a yani Allah’ın ilmine teslim olmuş ve hiçliğini idrak etmiş bir peygamber oluşudur.

İbn Arabî *Fusûs Nakşî Risâlesi*’nde “Lût Mesajındaki Melekî Hikmet” ile ilgili aşağıdaki bölümü aktarır:

“Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *‘Ellezi halakakum min Da’fin summe veale min ba’di da’fin kuvveten summe ceale min ba’di kuvvetin da’fen / Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük veren, O’dur.’* (Rûm, 54). Âyette geçen ilk güçsüzlükten maksat tartışmasız genel ve özel anlamda mizaç zayıflığıdır. Hemen sonrasında sözü edilen kuvvetten maksat da mizaç kuvvetidir. Özel bağlamda buna hâl kuvveti de eklenir. İkinci güçsüzlükten maksat da mizaç zayıflığıdır. Özel bağlamda buna mârifet zayıflığı da eklenir, yani kişinin Allah aracılığıyla kendi zayıflığını bilmesi; tâ ki toprağa karışincaya ve hiçbir şeye güç yetiremeyecek hâle gelinceye kadar. Bu durumda kendi nezdinde bir süt çocuğunun annesinin yanındaki durumunu yaşar. Nitekim bu yüzden Lût (a.s) şöyle demiştir: *‘Ev âvî ilâ ruknin şedid / Veya*

güçlü bir kaleye sığınabilseydim.' (Hûd, 80). Güçlü kale derken kabileyi kastediyor. Resûlullah (s.a.s) ise, 'Allah Lût'a rahmet etsin. Aslında güçlü bir kaleye sığınmıştı.' derken, mârifet güçsüzlüğünü kastediyor. Dolayısıyla güçlü kale onun hayatını yönlendiren ve onu terbiye eden Hak'tır."⁶

"Allah, peygamberi Lût'un kavmine şöyle söylediğini buyurur: *'Keşke gücüm olsaydı veya güçlü bir dayanağa dayansaydım.*' (Hûd, 80). (...)

Hz. Lût kuvvet derken, getirdiği vahyi ümmetine izharı, 'güçlü dayanak' derken, vahyin toplum içinde sağlam bir şekilde yayılmadığı takdirde onların etkilerinden kendini korumayı kastetmiş olabilir. Bu nedenle Hz. Lût iki durumu zikretmiştir; güç ve sığınma. Peygamberler Allah'ı en iyi bilen insanlardır ve dolayısıyla sadece O'na sığınır. Bu durum Hz. Peygamber'in *'Allah kardeşim Lût'a merhamet etsin! O güçlü bir dayanağa dayanıyordu.'* hadisinde ima edilir. Yani Lût Peygamber dilediği her şeyi yapabilen Allah'a sığınmaktaydı. O'nun iradesinde (iki şeyden birini seçmek anlamında) ihtiyar bulunmadığı gibi, bilgisinden dönmesi de mümkün değildir. Binâenaleyh Hz. Lût kendinde değişmenin bulunmadığı birine iltica etmişti."⁷

İbn Arabî Hazretleri buyuruyor ki:

"Güvenilir bir arkadaşıma sordum: 'Allah'ın yarattıklarından onlara ('apaçık imam'ın içerdiği ana ilimlere) ulaşan ve tam olarak bilen kimse var mıdır?' 'Hayır.' dedi. Sonra şu âyeti okudu: *'Rabb'inin ordularını kendisinden başka kimse bilemez.'* (Müddessir, 31). Askerlerini Allah'tan başkası bilemediğine göre, askerlerin savaşıması

6 Muhyiddin İbn Arabî, *Risaleler 1*, s. 294-295.

7 İbn Arabî, *Fütühât-ı Mekkiyye*, c. 15, s. 133-134.

gereken Hakk'a karşı çıkan bu kadar kimse de yoktur. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Şaşırma! Göğün ve yerin rabbine yemin olsun ki bundan daha garibi vardır.' Allah'ın Hz. Peygamber'in eşlerinden ikisi hakkında zikretmiş olduğu âyeti okuyup şöyle devam etti: '*Onlar karşı çıkarlarsa, Allah, Cebrâil, sâlih müminler ve melekler O'nun dostu ve yardımcısıdır.*' (Tahrîm, 4). Bu, askerlerin zikredilmesiyle ilgili en garip olanıydı. Allah'ın sırları şaşırtıcıdır!

Bunu bana söyleyince, Allah'tan bu meselenin faydasını öğretmesini istedim: Allah'ın kendisini, Cebrâil'i, sâlih müminleri ve melekleri karşısına yerleştirdiği bu şey neydi? Bu isteğim üzerine, o şey bana bildirildi. Onu öğrenince, hiçbir şeyden sevinmediğim kadar sevindim. Bu iki kadının neye dayandığını ve onlara güç veren şeyi öğrendim. Allah, yardımda bizzat kendisini zikretmeseydi, melekler ve müminler o iki kadına karşı koyamazdı. Böylece, o iki kadının Allah'ı bilmek ve âlemde tesirle ilgili bu gücün kendilerine verdiği şeyi elde ettiklerini anladım. Bu bilgi, saklı bir bilgidir. Allah'a şükrettim. Allah'ın yaratıklarından kimsenin bu iki kadının dayandığı güce dayandığını zannetmiyorum.

Lût (a.s.) şöyle der: '*Size karşı gücüm olsa ya da güçlü bir şeye dayansaydım.*' (Hûd, 80). Halbuki Lût'un yanında 'güçlü bir dayanak' vardı, o ise bunun farkında değildi. Nitekim Hz. Peygamber onun hakkında buna tanıklık etmiş ve şöyle demiştir: 'Allah kardeşim Lût'a merhamet etsin. O güçlü bir rükne dayanıyordu.' İşte Hz. Âişe ve Hafsa da o gücü biliyordu. İnsanlar o ikisinin sahip olduğu bilgiyi bilseydi, söz konusu âyeti anlardı. 'Allah hakkı söyler ve doğru yola ulaştırır.'⁸

8 İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, c. 2, s. 67-68.

“Hakk’ın hakîkî hayranları, yüzlerini halka ve arkalarını Hak tarafına çevirmiş olanlar değildir. Yüzünü halka çevirmek ancak halkın varlığında ve çehresinde Hakk’ı görebilenlerin işidir. Esasen bu şekildeki halk hayranlığı hakîkatte Hak hayranlığıdır. Bu ermişler çevrelerine topladıkları dostlara Hakk’a varılacak yolu gösterir ve bu yolda şâd olurlar.

Bir kısım ermişler de vardır ki ilâhî aşk şarabını içmekle kendilerinden geçmişlerdir. Onlar yalnız Yaratan’la hemhal olur, yaratılmışları ve dolayısıyla halkı artık görmez olurlar. Tecellînin bu şekline mazhar olanlar, daha dünyada iken dünyayı tamamıyla unutmuş cezbe insanlarıdır. Bir şairin:

*Hikmet-î dünyâ vü mâfihâ bilen ârif değil
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfihâ nedir*

diye tarif ettiği ârifler, bunlardır.

Ermîş vardır ki göz ve gönül bakışlarını yalnız o büyük sevgiliye çevirmiştir. Ruhu yalnız ona hayrandır. Baktığı her yerde ve gördüğü her varlıkta yalnız onu görmek cezbindedir. Ancak böyle erenler, büsbütün vücutlarından fânî olmamış, fenâyâ yaklaştıkları halde henüz insan olmanın icaplarından kurtulamamışlardır.

Fakat ermîş de vardır ki, bakışları Hakk’ın bir başka görünüşü demek olan halka çevrilidir. Böyle erenler, birlik şarabından içmiş, fânîlik derecesinden bâkîlik derecesine ulaşmışlardır. Onlar, tam bir birlik içindedirler.

Birlik, ikiliğin ortadan kalkması demek olduğuna göre onlar Hakk’a değil de halka bakınca yine o büyük sevgiliyi görürler. Bu hâl, göze çokluk şeklinde görünen birliği görme hâlidir. Sofilikte Tanrı ile bakıp yine Tanrı’yı görmek budur. Yûnus Emre’nin:

*Yunus eydür benliđi
Aradan tarh ideliüm
Senin ile bakayım
Seni göreyim Mevlâ*

mısralarında işte bu hakikat söylenir.”⁹

Burada kastedilen, yaratılmış her şeyde ve her olayda Hakk’ı görmek ve halinden memnun olma sanatını elde etmektir.

“Mevlâ’ya vasıl olmanın mânâsı: Halkı kalben bırakmış olmandır... Hevâ ve hevesin kötü yolunu terk etmelidir... İrade ve şahsî arzularını bırakmış olmandır; irade ile gitmek, bu yolda iyi sayılmaz. Bu iyi olmayan ahvâli bırakıp Allah’ın emirlerine bağlandığın gün, mânevî yollar artık sana açılmış demektir. Bu hâle erdikten sonra iyi olmayan eski huylara doğru hiçbir kıpırdama olmamalı. Başkası da seni alâkadar etmemeli... Hakk’ın emri ve onun hikmetli işlerini görmelisin... Bu zikrettiğimiz hâl fenâ hâlidir... Hakk’ın hikmetlerinde kendini kaybetmek makamıdır. Bu makama; Hakk’a vuslat tâbirini kullanırlar.”¹⁰

“Kulun bir varlığı olacak ve bir şey yapmaya kalkacak ha... Hem de Hakk’ın kudreti karşısında. Hayır, hayır hepsi silinecek... Kulda varlık vehmi ölecek... Hele ‘Allah’tan başka bir ilâh yapmaya kalkmayın...’ (Zâriyât, 51) emrini duyan kul tümünden erir... Fenâya varır... Ve vehmettiği varlığın zerresi bile kalmaz.”¹¹

“Tasavvufta beşer’in, aslında geçici olan, hatta bir vehim olan vücûdunu yani nefsini yok etme, nefsin bütün ihtiraslarının üstüne yükselme derecesine varmaya ‘Fenâfillah’

9 Ken’an Rifâî, *Şerhli Mesnevi-i Şerif*, s. 53-54.

10 Abdülkâdir Geylânî, *Fütûhû'l-Gayb Gizliden Sesler*, 17. Makale, s. 64-65.

11 Abdülkâdir Geylânî, *Mektûbât-ı Geylânî Onun Mektupları*, Beşinci Mektup, s. 65.